

Cantatedienst van zondag 27 januari In de Hooglandse kerk te Leiden,
voorganger ds. Margreet Klokke

Onrustig is ons hart
totdat het rust vindt
in U.

Onrustig is ons hart:
vol van alles
wat er deze week
is gebeurd
en hoe dat
ons heeft geraakt;
vol van alles
dat er deze week
is gedaan
en hoe we
daar nu op
terugkijken;
vol van alles
dat er deze week
is gezegd
en welke emoties
dat heeft
losgemaakt.

Onrustig is ons hart:
vol van alles
wat er de komende week
gaat gebeuren
en hoe we ons
daartoe verhouden -
met zorg en angst

of met vast vertrouwen;
vol van alles
wat ons deze week
zelf te doen staat
en hoe we ons
daarbij voelen -
moe en bang
of sterk en stevig;
vol van alles
wat er deze week
misschien wel
moet worden gezegd
in ons werk-
of privéleven
en hoe we ons
daarbij voelen –
overtuigd of onzeker.
Onrustig is ons hart
totdat het rust vindt
in U.
Daarom zijn wij hier
op de grens
van een oude
en een nieuwe week
om rust te vinden
bij U,
en daarom bidden wij nu
door Christus, onze Heer,
Amen.

Preek over Matteüs 8 : 1-13 en Cantate BWV 72, gehouden op zondag 27 januari 2019 in de Hooglandse kerk door ds. Margreet Klokke

Vorig weekend stond er een essay in dagblad Trouw van de filosoof A.W. Prins. De titel ervan was: 'Beter wordt het niet'. Er stond een paginagrote foto bij van een in vieren gebroken bordje waarvan de stukken wel bij elkaar liggen maar niet aan elkaar geplakt zijn. In het essay vertelt de filosoof van een persoonlijke ervaring. In 2014 was zijn vrouw, veel te jong, overleden. Het leven viel hem zwaar, toen ze er niet meer was, al te zwaar. Hij kwam niet over zijn verlies heen. De scherven van zijn leven kwamen, net als die van dat bordje, maar niet bij elkaar. En zo kreeg hij op ene gegeven moment een 'personal coach'. Tijdens het eerste gesprek stelde deze hem een zogenaamde beslissende vraag: 'Waar ben jij over twee jaar?' 'Waar ben jij over twee jaar?' Daar kon de gebroken Prins helemaal niet over nadenken. Een in het nauw gedreven mens maakt rare sprongen. Er kwam een smakeloos antwoord uit. 'Waar ik ben, over twee jaar? Met je vrouw in bed, of je dochter, je mag kiezen'. Woede sprak er uit dit antwoord, en het gevoel niet begrepen te zijn. Kennelijk was verdrietig blijven voor de coach in kwestie geen optie. En dat is iets van onze tijd, volgens Prins. Wij maken deel uit van een mooiweersamenleving. Problemen zijn er om te worden opgelost. Wie zich in het donker voelt moet zo snel mogelijk weer licht gaan zien. Als je in een dal zit verwacht de omgeving dat je er sterker uitkomt. Je kunt van je kwetsbaarheid een kracht maken, wordt er beweerd. Prins zegt in zijn essay: Dat kan lang niet altijd. Na een ingrijpende existentiële ervaring blijf je voelen, dat het bestaan broos is. Daar moet je niet van weg willen, je moet erbij blijven, ermee leren leven. Het wordt niet altijd beter. Hij citeert de dichter Rainer Maria Rilke, die ooit gezegd heeft: 'Wer spricht von Siegen? Überstehn ist alles.' 'Wie spreekt er van zegevieren? Doorstaan is alles.' Hulpverleners, zegt hij, zouden meer bewust moeten zijn van het broze van het bestaan. Ze zouden dit zelf doorleefd moeten hebben. Dat zou de afstand met hun cliënten kleiner maken en ruimte maken voor hartelijkheid. En dat laatste: hartelijkheid – dat is waar een gebroken mens volgens hem het meest van alles behoefte aan heeft. Dat is pas helend.

De naam van Jezus komt niet voor in dit essay. Het woord 'God' ook niet. Er zit geen religieuze dimensie in. En toch raakt wat de filosoof schrijft aan de tekst die vandaag uit het evangelie naar Matteüs is gelezen. Hartelijkheid, dat is waar een gebroken mens van alles het meest behoefte aan heeft, zegt Prins. Het evangelie zegt iets vergelijkbaars, met andere woorden. Verbondenheid, gemeenschap met de naaste op je weg, met de Eeuwige – dat is het eerste dat een lijdend mens nodig heeft, dat is genezend.

Om te kunnen zien dat het daarom gaat in de tekst uit Matteüs, moet je even een stapje terug doen en kijken naar de context ervan. Wat gaat er vooraf aan het verhaal over de genezing van de melaatse man en de knecht van de Romeinse centurio? In de hoofdstukken ervoor, Matteüs 5 tot 7, vind je de Bergrede van Jezus. Dat is een lange preek, met als onderwerp 'de wil van God'. Het gaat erin om de vraag, hoe het leven zo invulling kan krijgen dat het 'nach Gottes Willen' is, om met de woorden van de cantate te spreken. Wat de wil van God is, staat volgens de Joodse traditie in de Thora, de eerste vijf boeken van de bijbel. Om precies te zijn: In de tien geboden, de tien leefregels van God. U kent de korte samenvatting er vermoedelijk wel van. Heb God lief, en je naaste, als jezelf. In de Bergrede vertelt Jezus, hoe hij deze woorden van God uit de Thora verstaat. Hoe hij ze toepast, in het dagelijks leven. Een radicale uitleg, geeft hij ervan. Hij zegt er bijvoorbeeld in, dat je pas echt beproefd wordt in het liefhebben van je naaste, als het iemand is die je tegenstaat, als hij een vijand van je is. En dat als deze je op je rechterwang slaat, je hem dan ook je linkerwang moet toekeren. De mensen zijn onder de indruk, staat er aan het einde van de Bergrede, als Jezus is uitgesproken. Want hij praat als iemand met gezag. Over de tien leefregels is het gegaan in de hoofdstukken 5 tot 7. Over de wil van God.

In het vervolg, in de hoofdstukken 8 en 9 waar wij zonet uit gelezen hebben, komen er dan tien wonderverhalen. Precies tien. Dat is natuurlijk niet voor niets. Eerst gaat het om tien woorden, dan om tien daden. In de hoofdstukken 8 en 9 is Jezus dus bezig de wil van God te dóen. Hij is bezig te laten zien wat het betekent om de Eeuwige lief te hebben, en de naaste, ook als deze je tegenstaat, als jezelf. En die naasten waar hij in hoofdstuk 8 en 9 mee te maken krijgt, dat zijn bijna allemaal mensen die niet geaccepteerd worden in de samenleving van dat moment. De eerste is een melaatse. Zo iemand werd als een bedreiging voor z'n omgeving gezien. Men dacht dat zijn ziekte besmettelijk was. Hij mocht zich niet onder mensen begeven. Als iemand bij hem in de buurt kwam, moest hij luid roepen: 'Gevaar, gevaar!'. En de tweede is een Romeinse centurio. Hij is wat in de tweede wereldoorlog hier wonende Duitse soldaten voor ons waren. En nu misschien: mannen met zwarte baarden en rugzakjes achterop. Hij was een vijand. Iedereen hield afstand van mensen als hij.

Wat Jezus nu met hen doet, is de afstand wegnemen. Hij loopt niet met een grote boog om de melaatse man heen, hij raakt hem aan. En als de Romeinse centurio hem om hulp vraagt voor zijn zieke knecht, zegt hij niet: ga naar je eigen goden. Hij toont zich bereid, om met hem mee naar huis te gaan. Hij laat zien dat hij bewogen is om deze twee mensen, die lijden aan het broze van het bestaan. Hij gaat daarin naast hen staan. En dat is genezend: Als iemand laat merken dat hij dichtbij is wanneer je duizend doden van angst sterft. Als iemand bij je komt,

terwijl anderen je veroordelen om wie je bent of wat je doet. Gezien worden, en vastgehouden, dat is genezend.

Het zijn dus in de eerste plaats sociale wonderen, die hier geschieden. Er is in de wijde omtrek niemand te vinden, die zich zó zou gedragen als Jezus dat hier doet. Het zijn wonderen van liefde, wonderen van de woorden van God, wonderen van de wil van God. Dat dit soort wonderen ook een medische uitwerking kunnen hebben – dat kan ik me voorstellen maar is in deze context eigenlijk minder van belang...

Waar een gebroken mens het meest behoefte aan heeft, schreef A.W. Prins, is hartelijkheid. Matteüs voegt daar een dimensie aan toe. Hij heeft behoefte aan meer dan dat. Aan verbondenheid, gemeenschap. Aan menselijke betrokkenheid, die om zo te zeggen van God komt en van God spreekt. Liefde, die boven zichzelf uit wijst. Een mens die helemaal stuk is heeft zoiets nodig als uiteindelijke geborgenheid. Die moet weten dat hij er, hoe dan ook, mag zijn. *U omsluit mij van achter en van voren*, zegt een psalm, *u hebt uw hand op mij gelegd*. Dat is wat Jezus voelbaar maakt, vertelt Matteüs. Hij doet Gods wil, hij beeldt zijn nabijheid uit. En hoe het vervolgens uiterlijk ook met degene gaat voor wie hij dit doet, innerlijk maakt dit alles anders.

Ik weet van mensen, die dit ook zo ervaren hebben, in tijden van ziekte of rouw. Iemand die ik volgde vanaf zijn ziek worden tot zijn dood, wees me elke keer als ik in het ziekenhuis bij hem kwam op de kaartjes op het prikbord. Moet je kijken, zei hij. Al die mensen die aan me denken en hun best doen om iets liefs op te schrijven. Daar zie ik de hand van God in. *Hij omsluit mij van achter en van voren, hij heeft zijn hand op mij gelegd*. Het gaat me goed, ook al gaat het niet goed...

In de cantate die bij het verhaal uit Matteüs gemaakt is, ligt het alleen wel net even anders. Deze is geschreven en gecomponeerd in een tijd, waarin er nog niet zoveel aandacht was voor de uitleg van het Oude Testament. Bij de wil van God werd er dan ook niet aan de Thora gedacht - aan de tien leefregels van God en de samenvatting ervan in het grote gebod van de liefde door Jezus. De wil van God – dat was in Bach zijn tijd zoiets als het lot. ‘Alles nur nach Gottes Willen’ betekende dan ook: wat er ook gebeurt, God heeft er de hand in. Hij zit er achter. Of je nu vreugde hebt of verdriet, of je goede tijden meemaakt of slechte, het komt van hem, hij zal er wel een bedoeling mee hebben. Je kunt het maar het beste aanvaarden.

Deze theologie past bij de tijd van Bach. Maar niet in de onze. Het is eigenlijk al sinds Auschwitz, dat er afscheid is genomen van deze manier van denken over God. Hier kan hij geen hand in hebben, is er vanaf de jaren ‘40 van de vorige eeuw gedacht in theologenland. Hij zit er niet achter, hij is er alleen wel bij, in

de nood, werd er gezegd. Kijk maar naar Jezus, het teken van Gods uitgestoken hand, juist als het donker is.

De theologie waar de cantate door gekleurd is, die heeft z'n tijd gehad. En toch kan de cantate me meenemen en zelfs ook raken. Dat zit hem erin, dat Bach en zijn tekstschrijvers als je hen in hun hart kijkt geen dogmatici zijn. Eerder zijn het mystici. Zij hebben een relatie met de Eeuwige. En dat voel je. Als zij zeggen of zingen: God heeft er de hand in, dan is dat voor hen niet alleen 'Hij zit er achter'. Maar ook 'Hij is erbij'. *Hij heeft zijn hand op mij gelegd*. Je bent niet alleen, in wat je meemaakt. Dat hoor je in het recitatief van de bas, waar deze zingt: 'Hij strekt zijn genadige hand naar je uit'. En in de aria van de sopraan, waar deze zingt: 'Ook al is je hart zwaar van zorgen, het kan zacht en stil in Jezus armen rusten'. Uiteindelijk is het ook in de cantate verbondenheid en gemeenschap, met de naaste op je weg, met Jezus, en door hem met God zelf, die 'je kruis kan verlichten' en helend werkt. Mag de muziek ons straks iets van goddelijke hartelijkheid laten voelen bij het broze van ons bestaan.

Amen.

Bronnen:

Ulrich Luz, EKK zum NT, Das Evangelium nach Mattheüs I/2

Eugen Drewermann, Hij legde hun de handen op, De wonderen van Jezus, p. 9-40

Barend Schuurman, Bachs cantates toe en nu, Hfst 12.2, Geloofselementen in de 17^{de} en 18^{de} eeuw

Trouw, Letter en Geest 19 januari 2019, essay van Awee (A.W.) Prins, Beter wordt het niet.

Gebeden: zie volgende pagina

Eeuwige
Wij danken u
dat er een plaats is
in het midden
van de stad
en van ons leven
waar wij
geen mooi weer
hoeven te spelen:
uw huis.
Hier hoeven wij
ons niet te schamen
voor tranen
die blijven komen,
hier wordt er
een hand op ons
gelegd
in een woord
dat aanspreekt
muziek
die raakt
of een naaste
die ons groet.
Wij bidden
dat wij onze weg
hier naartoe
weten te vinden
in goede
en kwade dagen
opdat wij iets
van uw nabijheid
kunnen ervaren
in alles
dat ons overkomt.

Wij bidden

voor mensen
die er
elke dag
bij bepaald worden
dat het bestaan
broos is
en breekbaar.
Voor kinderen
in arme landen
die kwetsbaar zijn
omdat zij
geen vader hebben
of moeder
die voor hun
behoefte
zorgt.
Voor kinderen
in rijke landen
die kwetsbaar zijn
omdat zij
niet weten
of ze er
mogen blijven
of verder
moeten reizen.
Mag uw wil
van liefde
aan hen geschieden
opdat zij zich
bij ons en bij U
geborgten weten.

Wij bidden
voor mensen
die kwetsbaar zijn
omdat zij horen

tot een groep
die anders is
dan de meerderheid
in hun land.
Voor wie
anders geloven
dan anderen
en aan wie je dat
uiterlijk ook ziet;
voor wie
anders denken
over wat waar is
en wat niet
dan anderen
en die daarvoor
kunnen worden
opgepakt;
voor wie
hun seksualiteit
anders beleven
dan anderen
en zich daardoor
niet zomaar
veilig voelen
tussen de mensen.
Mag uw wil
van liefde
aan hen geschieden
opdat zij zich
bij ons en bij U
geborgten weten.

In stilte...

Onze Vader